

O PREVOĐENJU »NEPREVEDIVOGA«
(na hrvatskim ili srpskim i talijanskim primjerima)

UDK 82.035:808.62:805.0

Izvorni znanstveni članak. Primljen 1. 2. 1986.

U ovom se prilogu razmatraju dva problema u prevođenju sa talijanskoga na hrvatski ili srpski (hs.) jezik: 1) semantičke razine (nadređena i podređena značenja) i 2) aktualizacija prijevoda u kontekstu.

1) Za područje olfaktivnih osjeta talijanski jezik ima tri temeljna izraza (*odore, profumo, puzzo*), a hs. jezik samo dva (*miris, smrad*). Nedostaje dakle termin za osjete koji su neutralni (ni ugodni ni neugodni), kao i jedan sveobuhvatni izraz za olfaktivni osjet uopće. Dok se talijanski za oba ta značenja služi svojom riječju *odore*, hs. jezik prisiljen je i za ta značenja upotrijebiti izraz *miris*, koji stoga prigodice valja precizirati (npr. *neugodan miris*, što se s obzirom na nepostojanje neutralnoga termina ne može smatrati kontradikcijom). Isti se problem javlja i drugdje: npr. u prevođenju tal. riječi *professionista* (kao nadređenog pojma za oznake zvanja: *medico, avvocato* itd.), *felino* (kao djelomičnoga sinonima za *gatto* 'mačka') i sl.

2) Problem semantičkih razina povezan je s pitanjem aktualizacije prijevoda u kontekstu, i to u onim slučajevima kada rječnici ne daju prijevod upotrebljiv u kontekstu, nego definiciju (u dvojezičnim rječnicima) odnosno perifrazu (u jednojezičnima). Npr.: prijevodi *stracchino* 'neki mekani sir', *barbera* 'neko crno pijemontsko vino' i sl. nisu mogući u konkretnom tekstu. Takvi su termini redovito vezani za određeni ambijent, tradiciju, kulturu itd., pa držimo da bi bolje bilo ne prevoditi ih spomenutim definicijama ili perifrazama, nego ih prenijeti u hs. tekst, uz potrebna objašnjenja.

Razumljivo je da se analogni problemi javljaju i u prevođenju sa hs. na talijanski, čemu će biti posvećen drugi prilog.

U zaključku ponavljamo riječi Georges-a Mounina, poznatoga stručnjaka za probleme prevođenja: ako prijevod i nije doduše nikada potpun ni savršen, barem je uvijek moguć.

1. Naslov priloga ne smije čitatelje zavarati: nije nam cilj dati neke čarobne »recepte« za prevođenje onoga što izgleda neprevedivo (a najčešće, kako ćemo vidjeti, ipak nije), a nećemo se zadržavati ni na poznatim primjerima nepodudarnosti segmentiranja izvanjezične stvarnosti u pojedinim jezicima.¹ Naš je cilj prije svega glotodidaktičke prirode: želimo ukazati na neke u nas možda manje poznate probleme prijevoda i na pitanja koja se s time u vezi mogu javiti u praksi. To ćemo ilustrirati na svom materinskom jeziku, hrvatskom ili srpskom (hs.), i na talijanskom jeziku.

Promotrit ćemo dva pitanja: odnos nadređenih i podređenih (širih i užih) pojmova i njihovih izražâ u jeziku², i razliku prijevoda u rječnicima, koji su

¹ Vidi za to prije svega Hjelm-slev 1968, str. 77–78; zatim i: Brekle 1975, str. 71; Lepschy 1966, str. 92, bilj. 18; Lyons 1970, str. 46–47; Malmberg 1972, str. 178–179; Mounin 1963, str. 75–77 i 198; Ullmann 1970, str. 391. i dalje. U najnovije vrijeme Holtus i Pfister kažu da se »iznadjezične strukture mišljenja ne preslikavaju u pojedinim jezicima na isti način« (Holtus — Pfister 1985, str. 87).

² Na principu semantičkih distinktivnih crta i nadređenih i podređenih pojmova temelji se i je-dan od najsvestavnijih suvremenih prikaza semantičke analize leksika, tj. Alinei 1974 (naročito I glava: *I tratti distintivi del lessico*, str. 9–25).

često definicije, od aktualizacije tih prijevoda u konkretnu tekstu.

2. Dobar primjer za prvi problem pružaju nam izrazi s područja koje ćemo namjerno nazvati *olfaktivnim* (razlozi će se pokazati kasnije). Da se olfaktivni osjeti mogu polarizirati uzduž skale 'ugodno/neugodno', jasno je valjda svakome kome »nos normalno radi«; no pogledamo li dublje, vidjet ćemo da tu alternativu valja podijeliti na dvije pod-alternative: 1. 'ugodno da/ne'; 2. 'neugodno da/me', i to stoga jer nema oštre granice između dvaju »polova«. Olfaktivni osjet što ga osjećamo uz trulu ribu, strvinu, đubrište bit će sigurno svakom neugodan, a osjet što ga izaziva cvijeće, borova šuma, fini parfem itd. bit će svakom ugodan. Mi međutim znamo da između ta dva »pola« postoji niz osjetâ koji će nekima biti neugodni, drugima ugodni, takvih koji »niti smrde niti mirišu«: benzin, eter, karbol, različiti dimovi itd. Imajući sve to na umu, možemo dosada spomenute olfaktivne osjete prikazati ovako:

'ugodno'		'neugodno'	
da (+) cvijeće parfem itd.	ne (—)	benzin eter itd.	ne (—) da (+) strvina đubrište itd.

Pogledajmo sada izražajna sredstva za olfaktivne osjete u hs. i tal. jeziku.

3. Talijanski jezik poznaje tri glavna izraza; abecednim redom to su: *odore*, *profumo*, *puzzo* (uz *profumo* postoji i *aroma*, a uz *puzzo* sinonimi ili kvazi-sinonimi *lezzo* i *tanfo*). Za olfaktivni osjet koji na prvu pod-alternativu odgovara s *da* (+),³ talijanski se služi riječima *profumo* i *aroma*, za osjet koji s *da* (+) odgovara na drugu pod-alternativu imamo na raspolaganju riječi *puzzo*, *lezzo*, *tanfo*, dok se za one osjete koji na obje pod-alternative odgovaraju s *ne* (—) upotrebljava *odore*.

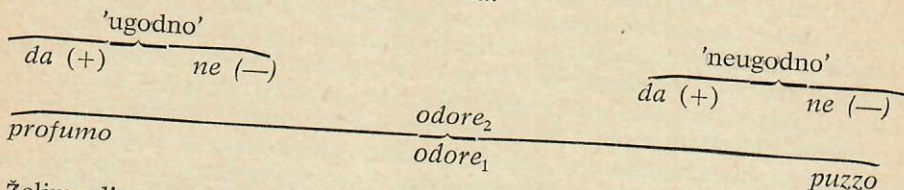
4. Valja međutim dodati da je to dublja semantička razina, tj. ona na kojoj su značenja precizirana određenim semovima, pa je opseg uži a sadržaj dublji, tj. specificiraniji: u našem je to slučaju razina na kojoj svaki olfaktivni osjet mora biti specificiran s obzirom na dvije spomenute pod-alternative. Kako znamo, međutim, postoji i viša semantička razina, na kojoj će pojedini olfaktivni osjet biti specificiran samo onoliko koliko je potrebno i dovoljno da se razlikuje od osjetâ drugoga tipa, ali neće biti određen s obzirom na naše dvije pod-alternative. Jednostavnije rečeno, često ćemo doći u situaciju da nije potrebno, ili nije zgodno, nije naprosto »pristojno« odrediti je li neki olfaktivni osjet ugodan ili neugodan ili neutralan: tada će to za nas biti jednostavno olfaktivni osjet (za razliku npr. od vizualnoga, zvučnoga itd.). Talijanski jezik i ovdje upotrebljava *odore*, a ako treba, može ga precizirati pridjevima, npr. *gradevole/sgradevole* i sl. U tom drugom slučaju opseg značenja riječi *odore* mnogo je širi, dok je broj specifičnih semova manji.

Semantički gledano postoji dakle *odore*₁, izraz za olfaktivni osjet na višoj, manje specificiranoj razini, i *odore*₂, termin za osjet na dubljoj, više spe-

³ Uzimamo da je raspored odgovora na alternative uvijek *da/ne* (+/—), tj. lijevi je odgovor pozitivan, desni negativan. Samo u našim shemama taj je raspored djelomice promijenjen, kako bi se dobila srednja skupina koja odgovara s *ne* (—) na obje pod-alternative.

cificiranoj razini. Prema tome, *odore₁* oponira se izrazima kao *gusto*, *suono*, *colore*, dok je *odore₂* u opoziciji prema *profumo* s jedne i *puzzo* s druge strane.

Za talijanski vrijedi dakle ova shema:

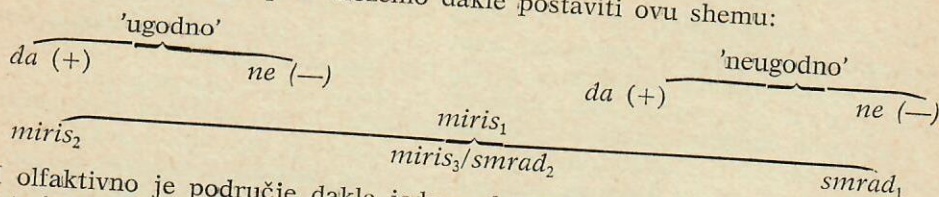

5. Želimo li te talijanske izraze prevesti na hrvatski ili srpski jezik, vidjet ćemo da imamo na raspolaganju samo dvije riječi: *miris* i *smrad*.⁴ Postoji samo jedna alternativa, 'ugodno/neugodno', bez pod-alternativa, pa svaki olfaktivni osjet mora »ili mirisati ili smrdjeti«, sredine nema. Za ugodan osjet upotrijebit ćemo riječ *miris* (cvijeće, parfem), za neugodan osjet *smrad* (strvina, đubrište). Dotle je sve jasno; problem nastaje, međutim, kad se radi o neutralnim olfaktivnim osjetima, gdje se valja odlučiti: nekome će na primjer benzin smrdjeti, drugom mirisati. Talijanskom izrazu *odore₂* odgovarat će, dakle, već prema subjektivnom osjećaju, *miris* ili *smrad*, a *miris* će vjerojatno pokrивati i tal. *odore₁*. Prema tome, hs. *miris* imat će tri značenja, a *smrad* dva:

- miris₁*: nespecificiran olfaktivni osjet; tal. *odore₁*,
- miris₂*: ugodan olfaktivni osjet; tal. *profumo*,
- miris₃*: neutralan olfaktivni osjet; tal. *odore₂*,
- smrad₁*: neugodan olfaktivni osjet; tal. *puzzo*,
- smrad₂*: neutralan olfaktivni osjet; tal. *odore₂*.

U hs. *miris₃* i *smrad₂* su komplementarni, prema subjektivnom osjećaju.

Za hrvatski ili srpski možemo dakle postaviti ovu shemu:

I olfaktivno je područje dakle jedan od primjera različitoga segmentiranja iste izvanjezične stvarnosti (§ 1); ujedno će sada biti jasno zašto smo dosada upotrebljavali termin *olfaktivni osjet*: upravo zato jer hs. jezik nema posebna izraza za *odore₁* i *odore₂*, pa nismo željeli riječima *miris* i *smrad* sugerirati da se radi o ugodnim odnosno neugodnim osjetima.

⁴ U današnjem hs. jeziku (za razliku npr. od slovenskoga) *vonj* označava uglavnom neugodan olfaktivni osjet, pa ga Deanović — Jernej 1975. prevode kao '(cattivo) odore', a u jednom dopisu čitatelja O.K. (»Vjesnik« od 31. 8. 1985) čitamo da dolazi u pitanje kupnja mesa »radi vonja, da se ne napiše smrada« [trebalo je, naravno, *zbog*, ne *radi*]. I hs. *zadah* znači danas 'cattivo odore, puzzo' (Deanović — Jernej 1975, s.v.). U starijim fazama hs. jezika ta su značenja mogla biti drukčija, pa npr. B. Sulek. — Jernej 1975, s.v.). U starijim fazama hs. jezika ta su značenja mogla biti drukčija, pa npr. B. Sulek. a malo dalje smatra potrebnim precizirati da se radi o *smrdljivoj vonju* (2 puta na str. 249). K. S. Gjalski napisao je (u *Osvitu*, Zagreb, 1892) sintagmu *bafni zadah* (str. 270), koja bi danas bila neprihvatljiva.

6. Tako širok semantičko polje riječi *miris* dovodi do dodatne precizacije pridjevima, pa i takvima koji logički uzevši s imenicom *miris* tvore *contradictio in adiecto*: tako se npr. izbjegava suviše grubi izraz *smrad*, pa se na dezodorantima čita da uklanjaju »neugodni miris«, a vrlo je impresivan ovaj primjer (iz reportaže o katastrofi u Teseru, »Vjesnik« 23. 7. 1985, str. 3): *Cijelom kotlinom širi se miris truleži*.

Nasuprot riječi *miris*, *smrad* je mnogo jednoznačnije, samo se, kako rekospo, zbog grubosti često izbjegava.⁵

7. S gledišta prevođenja temeljni problem ostaje prijevod talijanskih riječi *odore₁* i *odore₂* na hrvatski ili srpski. Ako je u kontekstu ikako specificirano o kojoj se stvari radi, problema neće biti: *l'odore di Chanel* bit će *miris Chanela*, *l'odore di sterco* prevest ćemo kao *smrad izmetina*. U oba se ta primjera radi o *odore₁*. Ako nam kontekst iz bilo kojeg razloga ne može pomoći, ili ako se radi o *odore₂*, prevodilac će se morati odlučiti. U posve teoretskom slučaju prevodilac bi se u nekim primjerima mogao dovijeka kolebati između *miris* i *smrad* (nekako kao Buridanov magarac), no jasno je da će u praksi doći do odluke i izbora: na temelju konteksta, ili prevodiočeva subjektivnog osjećaja odnosno poznavanja svijeta (»enciklopedije«).

8. Primjer kojim smo se dosada bavili doveo nas je do drugoga problema što ga ovdje želimo promotriti, a to je razlika između prijevoda što nam ih daju rječnici i prijevoda kojima se moramo poslužiti u aktualiziranom kontekstu, a to znači u pojedinim tekstovima. Evo prvoga primjera. Govoreći o mački, talijanski govornik ili pisac može naizmjenice upotrebljavati riječi *gatto* i *felino* (ovu drugu u funkciji imenice), da bi izbjegao ponavljanje istoga izraza, pa može npr. kazati:

- 1) *La signora Laura ha un bellissimo gatto tutto nero, a cui è molto affezionata. Si può dire senza esagerare che l'elegante felino è il vero padrone della sua casa.*

Pogledamo li u naš najbolji hrvatsko ili srpsko-talijanski rječnik, Deanović — Jernej 1980, naći ćemo kao prijevod tal. riječi *felino* pridjev 'mačji', s dodatkom *razza -a* [dakle: *razza felina*] 'rod mačke'. Posve je jasno da se time u našem primjeru ne možemo poslužiti, no valja odmah dodati da nam ni jednojezični talijanski rječnici neće pomoći: u njima ćemo doduše saznati da *felino* uz pridjevsku može imati i imeničku funkciju (što Deanović — Jernej 1980. ne kaže) pa da može značiti otprilike i 'pripadnik mačjeg roda', ali ni ta sintagma ne pristaje u primjer br. 1 (valjda nitko, osim u posebno obilježene svrhe, ne bi u tom primjeru *felino* preveo kao 'pripadnik mačjeg roda', ma koliko bila potrebna varijacija izrazâ). U ovom i u brojnim drugim slučajevima rječnici nam daju definiciju izvan konteksta, a ne prijevod a k t u a l i z i r a n i u upotrebljiv u kontekstu. Slično tome, govoreći o odvjetni-

⁵ Izrazi za neugodan olfaktivni osjet (neugodan miris, smrad) mnogo se rjeđe preciziraju pridjevima, no ima i toga: tako je npr. B. Sulek u spomenutoj knjizi, govoreći o pokvarenim jajima, napisao ovo: *onaj ružni smrad takova jajeta* (str. 203), na što nam gotovo nehotice dolazi da se zapitamo: *ima li lijepa smrada?* Slične redundancije nalazimo i u najsvremenijem jeziku: u dopisu navedenom u bilješci br. 4 čitamo da je meso dobilo *odbojan zadah* (kao da postoji privlačan zadah!).

ku, u talijanskom možemo varirati *avvocato* i *professionista*,⁶ no dok ćemo prvi izraz bez problema prevesti našim riječima *odvjetnik* i *advokat*, drugi nećemo moći prevesti. Rječnik Deanović — Jernej 1980. prevodi *professionista* kao 'pripadnik slobodnog zvanja, stručni radnik' (a u sportskoj terminologiji, koja nas ovdje ne zanima, kao 'profesionalac'), što je i opet definicija a ne prijevod upotrebljiv u aktualiziranom kontekstu. U talijanskim rječnicima naći ćemo definicije ili perifraze, otprilike: 'Chi esercita una professione', 'Chi esercita professionalmente un'attività intellettuale' ili slično (v. Devoto — Oli 1971, s. v.; Zingarelli 1983, s. v.; Garzanti 1971, s. v.). Nijedna od njih ne pristaje u aktualizirani kontekst.

U prijevodu na hrvatski ili srpski možemo u primjeru br. 1 posegnuti za izrazom koji je na još višoj semantičkoj razini nego tal. *felino*, tj. za ekvivalentom talijanske riječi *animale* 'životinja', pa u svrhu varijacije možemo taj primjer prevesti ovako:

- 1a) *Gospođa Laura ima krasnu posve crnu mačku, koju veoma voli. Može se reći bez pretjerivanja da je [ta] elegantna životinja pravi gospodar njezina doma.*

U primjeru s odvjetnikom (*avvocato* — *professionista*) ne vidimo, međutim, koji bi izraz na višoj semantičkoj razini mogao poslužiti.

9. Neupotrebljivost rječničkih definicija u aktualiziranom kontekstu naročito je vidljiva u onim riječima koje su vezane za određenu sredinu, kulturu itd., pa su već time implicitno aktualizirane. Tako je na primjer cio niz talijanskih gastronomskih (ali i drugih) izraza preveden u rječniku Deanović — Jernej 1980. pomoću nadređenoga pojma i tzv. neodređenog pridjeva *neki*:

- barbera* i *barolo*: 'neko crno pijemontsko vino',
crostata i *maritozzo*: 'neki kolač',
mozzarella: 'neki mladi sir (od mlijeka bivolice)' [prijevod je toliko preciziran, da je pridjev *neki* suvišan],
filanca: 'neko sintetičko vlakno (za pletenu robu)',
bardiglio: 'neki sivkasti mramor'

itd. Neadekvatnost tih prijevoda, zapravo definicija, očituje se čim ih pokušamo uklopiti u aktualizirani kontekst; na primjer:

- 2) *Qualche giorno fa siamo stati invitati dalla signora Laura, che ci ha offerto una serie di delizie, fra le quali c'erano anche le sue squisite crostate e gli ottimi maritozzi.*

Držeći se onoga što rječnici daju, morali bismo prevesti otprilike:

- 2a) *Prije nekoliko dana pozvala nas je gospođa Laura i ponudila nam niz divota, među kojima svoje odlične neke kolače i izvrsne neke kolače.*

⁶ Jedino je ograničenje u tome što prvi put u tekstu moramo upotrijebiti podređeni, specificirajući izraz, a onda možemo varirati, pa čak upotrebljavati samo nadređeni izraz (tekst o odvjetniku ne može početi riječju *professionista*, a da se u nastavku upotrijebi *avvocato*). To se ograničenje podudara s upotrebom zamjenice (prvi put moramo kazati *odvjetnik*, a dalje upotrebljavamo zamjenicu *on* ili *sl.*). Nadređeni pojam ima dakle do neke mjere anaforičku funkciju.

Jasno je da je taj prijevod besmislen i neprihvatljiv, pragmatički dapače i neovjeren. I opet se radi o tome da definicija i/ili perifraza nisu aktualizirane pa nisu sposobne da stoje u konkretnim primjerima (a u našem su primjeru obje vrste kalača određene kao već otprije poznate). Tako se može sastaviti gotovo potpun jelovnik od sličnih termina, a naročito je upečatljivo kada u istom iskazu stoje dva takva izraza u međusobnoj opreci, npr.:

3) *Il barbera mi piace molto, ma il barolo non lo sopporto proprio.*

Prijevod bi morao glasiti:

3a) *Neko crno pijemontsko vino veoma volim, ali neko crno pijemontsko vino ne podnosim nikako.*

Prijevod je i opet neprihvatljiv, osim ako bi se aludiralo općenito na dvije različite vrste vina, no ni u tom slučaju vjerojatno nitko ne bi kazao rečenicu br. 3a.

U svim se tim primjerima radi o aktualizaciji u kontekstu, a prijevod se upravo i vrši u kontekstu, tj. na razini teksta, kako to lijepo i jasno kažu G. Holtus i M. Pfister (1985, str. 85; u našem prijevodu): »Ocjenjujući prijevod valja poći od toga da se ne prevodi na razini jezika [*langue*] kao apstraktnoga sistema znakova, nego na razini govora [*parole*] u ovom slučaju konkretna govornog čina [...] jedinica prijevoda nije riječ, nije ni rečenica, nego tekst.«

Držimo da bi u svim sličnim slučajevima bolje bilo one riječi koje su tako izrazito lokalizirane uopće ne prevesti, nego prenijeti talijanske izraze u naš jezik, a u posebnim bilješkama protumačiti ih komentarima, perifrazama itd.

10. Ne bismo željeli ovim kratkim prilogom stvoriti dojam da se problemi javljaju samo pri prevodenju s talijanskoga na hrvatski ili srpski: ima ih, naravno, i u obratnom »smjeru«. Kako nam prostor ne dopušta da se time ovdje pozabavimo, nabacit ćemo samo dva primjera, ostavljajući podrobniju razradu za drugu prigodu. Prvi je primjer tzv. oslabljeni ili ublaženi komparativ, koji je formalno komparativ, ali znači stupanj intenziteta manji od pozitivna (*Bolji pješak uspet će se na vrh Medvednice za sat i pol; bolji pješak ne mora biti i dobar pješak!*). Drugi su primjer naši povratni (zapravo medijalni) glagoli s određenim prefiksima, npr.: *uspričati se, raspričati se*, u figurativnom značenju *raskokodakati se* itd. Ti prefiksi izražavaju vrlo fine semantičke, stilističke i pragmatičke nijanse, prevodenje kojih predstavlja delikatan i težak, ali nadasve zanimljiv posao.

Svi ovdje razmotreni problemi, bilo da se radi o prijevodu s talijanskoga na hrvatski ili srpski, bilo o prevodenju u obratnom »smjeru«, pružaju mnogo materijala za različite jezične vježbe, na svim stupnjevima nastave. Ukazati na to jest i svrha ovoga priloga.⁷

11. Što zaključiti iz onoga što smo kazali? Je li moguć prijevod »neprevedivoga«? Ima li zaista elemenata koji se ne mogu prevesti? Pitanja su poznata odavna, a odgovorâ ima mnoštvo. Ako prijevod shvaćamo u direktnom, jedno-

⁷ Kako smo nastojali pokazati u navedenom radu (Tekavčić 1982), važan je element jezične nastave (naročito za tzv. pragmatičku kompetenciju) izražavanje iste izvanjezične stvarnosti različitim iskazima, čime se uvježbava sintaksa, semantika, pragmatika, stilistika itd. Na to nas je potakla zanimljiva knjiga F. Liefrinka (1973) gdje autor, na str. 64–65, navodi čak 47 mogućnosti iskazivanja jedne te iste činjenice (u hs. prijevodu: 'Petra je umrla i to nas je tako potreslo, da smo zanimali') (no slične se varijacije nalaze i mnogo prije Liefrinka, npr. na str. 112. Jespersenove knjige *La philosophie de la grammaire*, Paris, 1971; prvo izdanje London, 1924).

-jednoznačnom smislu (*one to one*), onda neprevedivih elemenata zaista ima. No, ako pojam prijevoda proširimo, kako i valja, pokazat će se da svaki jezik ipak može izraziti sve, samo drukčijim sredstvima (tako smo vidjeli da se prevodeći neku riječ katkada moramo poslužiti riječju druge semantičke razine, drugi put opet morat ćemo pribjeći posebnoj rečeničnoj konstrukciji itd., a poseban su problem aktualizacije u kontekstu, pri čemu ni najbolji rječnici ne pomažu). Umjesto odgovora na gornja pitanja završit ćemo citatima iz knjige G. Mounina (1963), svjetskog stručnjaka za probleme prevodjenja: »Au lieu de dire, comme les anciens praticiens de la traduction, que la traduction est toujours possible ou toujours impossible, toujours totale ou toujours incomplète, la linguistique contemporaine aboutit à définir la traduction comme une opération relative dans son succès, variable dans les niveaux de la communication qu'elle atteint« (str. 278); »la traduction, dit Nida, consiste à produire dans la langue d'arrivée l'équivalent naturel le plus proche du message de la langue du départ, d'abord quant à la signification, puis quant au style« (ib.); »sans doute la communication par la traduction n'est-elle jamais vraiment finie, ce qui signifie en même temps qu'elle n'est jamais inexorablement impossible« (str. 279, završne riječi u knjizi).

LITERATURA (navedena djela)

- Alinei 1974: M. Alinei, *La struttura del lessico*, Bologna
 Brekle 1975: H. E. Brekle, *Introduzione alla semantica*, Bologna
 Deanović — Jernej 1975: M. Deanović — J. Jernej, *Hrvatsko ili srpsko — talijanski rječnik*, Zagreb
 Deanović — Jernej 1980: M. Deanović — J. Jernej, *Talijansko — hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb
 Devoto — Oli 1971: G. Devoto — G. C. Oli, *Dizionario della lingua italiana*, Firenze
 Garzanti 1971: *Dizionario Garzanti della lingua italiana*, Milano
 Hjelmslev 1968: L. Hjelmslev, *Prolegomènes à une théorie du langage*, Pariz
 Holtus — Pfister 1985: G. Holtus — M. Pfister, »Strukturvergleich Deutsch — Italienisch — Behandlung repräsentativer Einzelprobleme aus den Bereichen Morphosyntax, Wortbildung und Lexicologie«, *Zeitschrift für romanische Philologie* 101, 1/2, str. 52—89.
 Lepschy 1966: G. C. Lepschy, *La linguistica strutturale*, Torino
 Lieftrink 1973: F. Lieftrink, *Semantico-syntax*, London
 Lyons 1970: J. Lyons, *Linguistique générale*, Pariz
 Malmberg 1972: B. Malmberg, *La linguistica contemporanea*, Bologna
 Mounin 1963: G. Mounin, *Les problèmes théoriques de la traduction*, Pariz
 Tekavčić 1982: P. Tekavčić, »Per un insegnamento moderno della grammatica«, *Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci* 4, str. 231—240.
 Ullmann 1970: S. Ullmann, *La semantica. Introduzione alla scienza del significato*, Bologna
 Zingarelli 1983: *Il Nuovo Zingarelli, Vocabolario della lingua italiana di Nicola Zingarelli*, Bologna.

INTORNO ALLA TRADUZIONE DELL' «INTRADUCIBILE» (SU
ESEMPI ITALIANI E SERBOCROATI)

Riassunto

Si esaminano due problemi nella traduzione dall'italiano in serbocroato (scr.): i livelli semantici (significati sovraordinati e subordinati) e l'attualizzazione delle traduzioni in contesti. Per il dominio delle sensazioni olfattive l'italiano dispone di tre termini principali (*odore*, *profumo*, *puzzo*), il scr. ne ha soltanto due (*miris*, *smrad*). Manca in scr. un termine per le sensazioni neutre (né gradevoli né sgradevoli), e non esiste neppure un termine generico per le sensazioni olfattive non specificate. L'italiano si serve della parola *odore* per entrambi questi significati, mentre il scr. è costretto ad usare qui *miris*. Il problema dei livelli semantici è collegato con quello dell'insufficienza delle traduzioni (nei dizionari bilingui) risp. delle perifrasi (nei dizionari monolingui). Quasi sempre si tratta di definizioni, inutilizzabili in contesti, che sono sempre attualizzati (soprattutto nel caso di voci locali o legate ad un particolare ambiente, una civiltà ecc.). Aniché tradurre tali parole con varie perifrasi, che si trovano nei dizionari ('un certo X', 'specie di X' ecc.), sarebbe preferibile lasciarli non tradotti, spiegandoli poi con appositi commenti. Dopo un breve cenno a problemi analoghi nella traduzione dal scr. in italiano (riservati per un altro studio), si conclude con alcune citazioni da Georges Mounin, secondo cui la traduzione, se non proprio completa e perfetta, è tuttavia almeno *possibile*.